

GRZEGORZ GÓRSKI

KONSTYTUCJA CESARSTWA JAPONII Z 1889 ROKU

NADANIE KONSTYTUCJI PRZEZ CESARZA

W 1867 r. odsunięty został od władzy w cesarstwie Japonii ostatni *shogun* Tokugawa Yoshinobu. Tym samym zakończył się trwający wiele stuleci okres trwania swoistej formy ustrojowej cesarstwa Japonii – dyktatury wojskowej, w której właśnie władza *shogunów* była z jednej strony fundamentem, a z drugiej strony swoistym symbolem¹.

W nowej sytuacji, głównym ośrodkiem władzy w państwie stał się cesarz oraz skupione wokół niego różnorakie grupy nacisku. Wspólnym dążeniem większości ówczesnych elit japońskich była chęć dokonania gruntownej modernizacji zacofanego pod każdym względem państwa. Oprócz istotnego otwarcia kraju na świat, uruchomienia mechanizmów prowadzących do zapoczątkowania spektakularnego rozwoju gospodarczego, zdawano sobie sprawę z konieczności dostosowania do wymogów nowoczesnego państwa i gospodarki całej sfery prawnej, nie wyłączając urzędzeń ustrojowych.

Wykorzystując dorobek wielkich kodyfikacji francuskich oraz niemieckich, w ostatnich dziesięcioleciach XIX wieku wprowadzone zostały nowe regulacje w zakresie prawa karnego i cywilnego (również procesowego) oraz prawa handlowego².

Dr hab. GRZEGORZ GÓRSKI, prof. nadzw. – kierownik Katedry Historii Państwa i Prawa KUL; adres do korespondencji: ul. Willowa 17, 87-100 Toruń; e-mail: g.k.m.gorski@wp.pl.

¹ O specyfice ustroju japońskiego w tym czasie piszę w pracy: G. G ó r s k i, S. S a l m o n o w i c z, *Historia ustrojów państw*, Warszawa 2001, s. 227-230.

² Proces recepcji prawa europejskiego w Japonii w tym okresie opisuje A. Kość (*Filozoficzne podstawy prawa japońskiego w perspektywie historycznej*, Lublin 2001, s. 77 i n.).

Równolegle trwał wysiłek związany z wprowadzeniem nowych regulacji ustroju państwowego, bowiem ukształtowane dotąd zasady nie przystawały w żadnym razie do ówczesnej sytuacji. Zaznaczyły się ówczasnie dwie główne tendencje. Jedna dążyła do wprowadzenia w Japonii, wzorem angielskim, francuskim czy belgijskim, istniejących tam rozwiązań konstytucyjnych, zorganizowana była w ramach tzw. ruchu na rzecz Swobód i Praw Narodu. Ruch ten okazał się jednak zbyt słaby, by znaleźć zrozumienie dla swych postulatów³. Inicjatywa w zakresie wprowadzenia zmian ustrojowych przeszła w związku z tym w ręce środowisk dworskich, uznających, iż nie ma jeszcze w Japonii warunków do wprowadzenia rozwiązań liberalnych. Natomiast idealnym punktem odniesienia wydawały się ówczesne Prusy, które przechodziły proces spektakularnego rozwoju gospodarczego, przy jednoczesnym stosunkowo niewielkim postępie w zakresie liberalizacji życia politycznego i społecznego i zagwarantowaniu bardzo skromnych swobód obywatelskich. Stąd też rząd japoński zaangażował pruskich doradców, a przygotowany przez nich projekt konstytucji wzorowany był na rozwiązaniach konstytucji pruskiej z 1850 r.⁴

Warto jednak nadmienić, że zanim przygotowany projekt uzyskał cesarską sankcję, proces tworzenia nowych podstaw ustrojowych państwa został zapoczątkowany wcześniejszymi decyzjami imperatora. W 1868 r., a więc niemal bezpośrednio po obaleniu *shugunatu*, wydane zostały tzw. Karta przysięgi oraz Księga struktury rządu, a w 1875 r. reskrypt cesarski zapowiadający utworzenie Senatu⁵. Wprowadzone tymi decyzjami niektóre rozwiązania, uwzględnione zostały również w przygotowanym projekcie konstytucji.

Projekt uzyskał ostateczną wersję w końcu 1888 r. i 11 lutego 1889 r. cesarz promulgował ją jako „wiecznie trwający dar dla obecnych i przyszłych poddanych”⁶. Obowiązywać zaczęła ona od dnia 29 listopada 1889 r.

Konstytucja składała się z siedmiu rozdziałów (76 artykułów) poświęconych kolejno: cesarzowi, prawom i obowiązkom poddanych, cesarskiemu parlamentowi, władzy rządowej, sądownictwu, finansom państwa oraz kwestiom końcowym.

³ Szerzej o tym pisze J. Tubielewicz (*Historia Japonii*, Warszawa 1984, s. 28).

⁴ K o ś ć, dz. cyt., s. 84.

⁵ Patrz: G ó r s k i, S a l m o n o w i c z, dz. cyt. s. 575.

⁶ K o ś ć, dz. cyt. s. 84-85.

CESARZ JAPONII

Szczególne pozycja cesarza, jako przedstawiciela rodu szczytującego się nieprzerwaną, kilkunastowiekową tradycją sprawowania najwyższej władzy, wynikała już z samej formy nadania aktu konstytucyjnego. Jak wspomniano, był to „cesarski dar” dla poddanych, a jak zapisywano w preambule, celem, któremu służyć miał ów dar, było zapewnienie dobrobytu swoim poddanym oraz stworzenie warunków dla ich rozwoju moralnego i intelektualnego.

Artykuł I konstytucji stwierdzał, że cesarz Japonii skupia w swej osobie najwyższą, niepodzielną władzę suwerenną, a artykuł IV podkreślał jeszcze ową nadrzędną pozycję cesarza w stosunku do wszystkich podmiotów poddanych jego władzy. Stosownie do zapisu artykułu V, władza prawodawcza cesarza miała być wykonywana wspólnie z cesarskim parlamentem, tyle tylko że ostateczna sankcja dla tych praw, promulgowanie ich oraz wykonywanie, należało stosownie do postanowień artykułu VI do wyłącznej prerogatywy cesarskiej.

Artykuł II określał zasadę dziedziczenia tronu cesarskiego przez jego potomków w linii męskiej. Wskazywano jednak, że zasady tego dziedziczenia określić ma specjalne „prawo domu cesarskiego”, które nadane zostało równolegle z konstytucją. Osoba cesarza miała być „święta i nietykalna”, nie było zatem dopuszczalne stawianie cesarza w stan odpowiedzialności za jakiegokolwiek czyny, nawet teoretycznie sprzeczne z konstytucją.

Konstytucja określała nadrzędną pozycję cesarza w stosunku do całej administracji państwowej (artykuł X), armii i floty (art. XI) i uprawnienia cesarskie do nadawania tym strukturom odpowiedniego kształtu organizacyjnego. Do jego uprawnień należeć miało proklamowanie wojny, zawieranie pokoju czy podpisywanie traktatów (art. XIII). Cesarzowi przysługiwało prawo nadawania szlachectwa oraz odznaczeń i innych wyróżnień (art. XV), jak również ogłaszanie amnestii, czy korzystanie z prawa łaski (art. XVI). Wreszcie art. XVII określał ogólne zasady regencji odsyłając w kwestiach szczegółowych do regulacji zawartych we wspomnianym już „prawie domu cesarskiego”.

PRAWA I OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE

Rozdział drugi konstytucji regulował najważniejsze prawa i obowiązki obywatelskie, a właściwie poddanych cesarza. Warto tu nadmienić, że obywatele Japonii czy naród japoński w myśl leżących u źródeł tej regulacji zasad i zgodnie z ukształtowaną wielowiekową tradycją, stanowił – jak to określano

– „wielki skarb” panującego. Stanowił on zatem w istocie swego rodzaju przedmiot posiadania, ale i troski panującego, a w żadnym razie nie był podmiotem suwerennej władzy w państwie, którą dzierżył oczywiście cesarz.

Zgodnie z art. XIX Japończycy stosownie do swych kwalifikacji mieli prawo mianowania do służby cywilnej lub wojskowej z zachowaniem równości szans. Konstrukcja tego zapisu wynikała z chęci ograniczenia wpływów i roszczeń ze strony dawnej arystokracji wojskowej, dziedziczącej w istocie najważniejsze stanowiska cywilne i wojskowe w państwie od kilku stuleci. Kolejne artykuły zobowiązywały Japończyków do służby w armii lub flocie (art. XX) do płacenia podatków nałożonych przez prawo (art. XXI).

Konstytucja gwarantowała swobodę wyboru miejsca zamieszkania (art. XXII) oraz gwarancję, iż wszelkie aresztowania i skazania dokonywane będą na podstawie prawa (art. XXIII), przez sędziów opierających się w swych działaniach na przepisach prawnych (art. XXIV). Gwarantowano (za wyjątkiem sytuacji dopuszczanych przez prawo) nienaruszalność miejsca zamieszkania (art. XXV), tajemnicę korespondencji (art. XXVI) oraz prawo własności (art. XXVII). Konstytucja w istocie nie wprowadzała religii państwowej, choć czyniąc z cesarza osobę świętą i uznając w nim także w istocie najwyższego kapłana narodowej religii Japończyków, w praktyce uznawano tę religię za państwową. Niemniej art. XXVIII gwarantował prawo do swobodnego wyznawania swojej religii, a istotne znaczenie, także dla potwierdzenia tego prawa, miały również gwarancje poszanowania swobody wypowiedzi, zgromadzeń i stowarzyszania się (art. XXIX). Podkreślano jednak, że żadna ze wspomnianych swobód nie mogła pozostawać w sprzeczności z dyscypliną właściwą dla armii i floty, czyniąc siły zbrojne Japonii w pewnym sensie obszarem wyjętym spod rządów reguł konstytucyjnych.

Niemniej przyjąć można, że zawarty właściwie po raz pierwszy w akcie prawnym najwyższej rangi katalog pewnych podstawowych praw obywateli Japonii, był z pewnością wydarzeniem wielkiej wagi i zmieniał dotychczasowy system relacji społecznych, opierających się głównie na normach zwyczajowych, gwarantujących preferencje bardzo wąskiej grupie arystokracji wojskowej. Jednocześnie postanowienia konstytucyjne znosząc dotychczasowe przywileje (wcześniej uczynił to swoimi decyzjami – reskryptami – cesarz) gwarantowały formalną równość wszystkich obywateli państwa jako takich samych poddanych jednego cesarza.

PARLAMENT

Rozdział trzeci konstytucji nosił tytuł „Cesarski Parlament”. Wskazywano tu przede wszystkim, że ciało to jakkolwiek współuczestniczy w procesie legislacyjnym wraz z cesarzem, w żadnym razie nie posiada wskutek powyższego jakiegoś choćby fragmentu suwerennej władzy cesarza.

Parlament japoński (*Kokkai*), składać się miał z dwóch izb: Izby Arystokratów oraz Izby Reprezentantów (art. XXXIII). Izba Arystokratów miała być zgromadzeniem obejmującym członków rodziny cesarskiej oraz przedstawicieli szlachty i osoby zasłużone, mianowane przez cesarza (art. XXXIV). Wydany wraz z konstytucyjną cesarski ordonans określał zasady tworzenia Izby. Oprócz wymienionych już w konstytucji męskich członków rodziny cesarskiej, obejmować miała ona również: 1. książąt i markizów po ukończeniu 25 lat, 2. hrabiów, wicehrabiów i baronów wybranych w ramach swych rodów na kadencje siedmioletnie, 3. osoby mianowane przez cesarza dla ich zasług dla państwa, wreszcie 4. reprezentantów każdego miasta w wieku przynajmniej trzydziestu lat (po jednym) (*Fu*) i prefektury (*Ken*), wybranych przez osoby uprawnione na podstawie cenzusu majątkowego także na siedmioletnią kadencję.

Skład Izby Reprezentantów wyłaniany był w następstwie wyborów, których zasady określone zostały również w wydanym równocześnie z konstytucją prawem wyborczym (art. XXXV). Wybory dokonywane były w specjalnych okręgach wyborczych tworzonych w miastach i prefekturach. Jednostki te otrzymywały mandaty w zależności od liczby ludności (od 3 do 13 mandatów). Wybory odbywały się w okręgach zasadniczo jedno- i dwumandato- wych, na które podzielono miasta i prefektury. Specjalne komisje tworzyły najpierw listę osób uprawnionych (występowały tu liczne ograniczenia, a więc ilość uprawnionych do głosowania nie była zbyt wielka) oraz listy kandydatów. Wybrany został zdobywca największej ilości głosów, a w przypadku równej liczby głosów mandat otrzymywał kandydat urodzony wcześniej.

Konstytucja zabraniała równoczesnego zasiadania w obu izbach (art. XXXVI). Wymagała też, by każde prawo obowiązujące w państwie poddane było procedurze zatwierdzającej przez izby (art. XXXVII). Izby otrzymały prawo inicjatywy ustawodawczej niezależnie od inicjatywy rządowej (art. XXXVIII). Dla uchwalenia projektu ustawy konieczna była zgoda obu izb, a zakwestionowanie go przez jedną z nich wykluczało możliwość rozpatrywania go na tej samej sesji przez drugą z izb (art. XXXIX). Sesja zwyczajna izb miała miejsce raz w roku (art. XLI) i nie mogła trwać dłużej niż trzy miesiące, chyba że została przedłużona przez cesarza (art. XLII). Prawo zwoływania

sesji izb, zamykania tych sesji bądź ich przedłużania, należało do cesarza (art. VII). Cesarz miał również prawo zwoływania nadzwyczajnych sesji parlamentu w razie zaistnienia potrzeby państwowej (art. XLIII). Sesje obu izb odbywały się równolegle, a w przypadku rozwiązania Izby Reprezentantów przez cesarza (art. VII), Izba Arystokratów zawieszala swe działanie (art. XLIV). Dla przegłosowania każdego projektu ustawy w obu izbach konieczne było uzyskanie absolutnej większości (art. XLVII).

Oprócz uprawnień parlamentu w sferze stanowienia prawa konstytucja wymieniała jeszcze inne jego kompetencje. Obie izby mogły zatem wystosowywać tzw. adresy do cesarza, zawierające opinie czy petycje w konkretnych sprawach (art. XLIX). Izby mogły być również adresatem petycji ze strony poddanych i na tej podstawie podejmować dla przykładu inicjatywy ustawodawcze (art. L).

WŁADZE WYKONAWCZE

Rozdział IV poświęcony był instytucji ministrów stanu oraz Tajnej Radzie. Zgodnie z przyjętą regułą, obowiązkiem ministrów stanu miało być wspieranie swą radą cesarza a także, wskutek przyjęcia zasady kontrasygnowania wszystkich aktów cesarskich, ponoszenie pełnej odpowiedzialności za skutki tych aktów (art. LV). Ministrowie ponosili odpowiedzialność polityczną jedynie przed cesarzem, który miał całkowitą swobodę w obsadzie stanowisk ministerialnych. Ministrowie tworzyli Gabinet, kierowany przez Prezydenta Rady Ministrów czyli Premiera, ale posiedzenia tego ciała służyły jedynie koordynowaniu działalności ministrów.

Warto na tym miejscu poświęcić kilka zdań na prezentację zmian, jakie zaszły w strukturze zarządu państwem po okresie Restauracji władzy cesarskiej. Przede wszystkim zniesiono wiele urzędów występujących za rządów *shogunów*, zaś odtworzono równolegle z tym Radę Państwa (*Daijo-kwan*) oraz stare urzędy dwóch ministrów (*U-daijin* oraz *Sadaijin*). Wchodzący w skład Rady Państwa Radcy Stanu (*Sangi*) stali się jednocześnie szefami sześciu departamentów stanu. W 1871 r. odtworzony został urząd Kanclerza Imperium (*Daiji-daijin*), a w dwa lata później Radcy Stanu uzyskali rangę Ministrów Stanu (*Kyo*). W 1885 r. urzędy te zostały zastąpione przez resortowych ministrów stanu w liczbie dziesięciu (Prezydent Stanu – Premier, Spraw Zagranicznych, Spraw Wewnętrznych, Finansów, Wojny, Floty, Sprawiedliwości, Edukacji, Rolnictwa i Handlu oraz Komunikacji).

W przeciwieństwie do ministrów stanu, którzy oprócz wspierania cesarza radą, również na bieżąco kierowali wybranymi obszarami życia państwowego, Tajni Radcy (członkowie Tajnej Rady) byli jedynie doradcami cesarza w sprawach, w których zwrócił się on do nich o radę (art. LVI). Konstrukcja tego ciała nawiązująca w pewnym sensie do starych tradycji chińskich (tzw. gabinetu wewnętrznego)⁷ zakładała pełną jego lojalność i dyspozycyjność wobec imperatora. Było ono także pewnego rodzaju instrumentem nacisku na gabinet i kontroli jego poczynań pod kątem lojalności względem cesarza.

SĄDOWNICTWO

Rozdział V poświęcony został sądownictwu. Konstytucja potwierdziła sytuację, która zaistniała po okresie Restauracji, a mianowicie rozdziału struktur administracji państwowej i sądownictwa. Oznaczało to potwierdzenie dążenia do stworzenia z władzy sądowniczej równorzędnego wobec administracji i legislatywy ośrodka władzy państwowej. W myśl art. LVII, sądy stojące na straży sprawiedliwości miały orzekać w imieniu cesarza. Zgodnie z tym zapisem, ich organizacja miała zostać określona przez przepisy wykonawcze. W tym zakresie jeszcze przepisy z 1872 r. ustanowiły system sądów w całym kraju w postaci: Sądów Miejskich i Prefekturalnych oraz Sądów Dystryktowych (Okręgowych). Trzy lata później utworzony został także Sąd Kasacyjny, jako zwieńczenie struktury sądownictwa cesarskiego.

Konstytucja wprowadzała wymóg powoływania na stanowiska sędziowskie osób, posiadających odpowiednie kwalifikacje zawodowe w zakresie prawa (art. LVIII). Wprowadzony został wymóg prowadzenia procesów sądowych jawnych, a jedynie w wyjątkowych sytuacjach (np. ze względu na moralność publiczną), możliwe było prowadzenie rozpraw tajnych. (art. LIX). Zastrzeżenie powyższe było oczywiście konsekwencją doświadczeń okresu przedrestauracyjnego, kiedy jawne procesy należały właśnie do wyjątków. Konstytucja przewidywała konieczność powstania specjalnego sądownictwa administracyjnego (art. LXI).

⁷ G ó r s k i, S a l m o n o w i c z, dz. cyt. s. 577-578; szerzej także: K o ś ć, dz. cyt., s. 86-87.

POZOSTAŁE REGULACJE

Spośród najważniejszych regulacji rozdziału VI warto wskazać przede wszystkim uzależnienie możliwości nakładania nowych podatków bądź modyfikacji istniejących, tylko na podstawie przepisów prawa (art. LXII). Wymagano też, by wszelkie przychody i rozchody państwa były zaakceptowane przez cesarski parlament w ramach corocznego budżetu państwa (art. LXIV). Procedura uchwalania budżetu nakładała konieczność zajmowania się jego projektem najpierw przez Izbę Reprezentantów (art. LXVI). O ile parlament nie wykonał swego zadania w postaci uchwalenia budżetu w ramach przewidzianych prawem sesji, konstytucja pozwalała rządowi prowadzić gospodarkę finansami państwa wedle przyjętych przezeń założeń (art. LXXI). Wreszcie przewidywano istnienie specjalnego Komitetu Audytowego, którego zadaniem było kontrolowanie wykonywania przez jednostki rządowe założeń przyjętych w budżecie państwa (art. LXXII).

Ostatni rozdział rozstrzygał przede wszystkim o trybie prac nad ewentualnymi zmianami konstytucji. Inicjatywę w tym zakresie pozostawiał oczywiście cesarzowi, zaś prawo uczestnictwa w pracach nad zmianami miał również parlament. Wykluczano jednak możliwość wprowadzania jakichkolwiek zmian w konstytucji w okresie regencji.

PODSUMOWANIE

Ocena postanowień pierwszej konstytucji japońskiej będzie zależna od przyjętego punktu widzenia. W dziejach Japonii było to z pewnością wydarzenie wielkiej wagi. Oznaczało bowiem ukształtowanie podstaw ustrojowych państwa opartych na przyjętych już wtedy w nowoczesnych krajach zasadach. Uzależnienie funkcjonowania najważniejszych mechanizmów państwowych od jasnych przepisów prawnych, mających najwyższą rangę, było dowodem tego, iż Japonia na poważnie rozpoczęła drogę do nowoczesności i pragnie oderwać się od mrocznej przeszłości.

W dziejach Azji Wschodniej było to wydarzenie bez precedensu. Żaden z krajów tego regionu nie był w stanie w tym okresie zdobyć się na samodzielny wysiłek nowego ukształtowania własnych podstaw ustrojowych.

Gdy jednak patrzeć na to z perspektywy ówczesnej sytuacji w Europie czy w obu Amerykach, samo przyjęcie konstytucji nie było wydarzeniem imponującym. W tym czasie większość krajów na tych kontynentach posiadała już podstawy ustrojowe ukształtowane na podstawie aktów konstytucyjnych. Oce-

niając zatem na ich tle konstytucję japońską, trudno byłoby uznać ją za akt zasługujący na jakieś szczególne uznanie. Wzorowana – jak wspomiano – na regulacji pruskiej z 1851 r. u schyłku XIX wieku musiała być uznana do pewnego stopnia za anachroniczną. Ale w sytuacji Japonii, kraju wychodzącego z bardzo zacofanego ustroju politycznego i społecznego, inne rozwiązania nie miały szans powodzenia. Kraj, by zrealizować ambitny plan gruntownej przebudowy, musiał posiadać sprawne przywództwo opierające się na autorytecie cesarskim i żadne radykalne, jak na warunki azjatyckie, koncepcje budowy ładu demokratycznego ówczesnie nie mogły się tam sprawdzić. Jak zresztą wykazała przyszłość, proces budowania takich rozwiązań nie został właściwie zakończony do dziś.

Konstytucja Meiji ugruntowała autorytet cesarza jako najwyższego suwerena i jednocześnie najważniejszego ośrodka władzy państwowej. Miał on stanowisko nadrzędne wobec zbudowanych w ramach trzech wyodrębnionych pionów ośrodków władzy prawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Także obywatele Japonii, choć po raz pierwszy bez formalnych zróżnicowań otrzymywali gwarancje poszanowania podstawowych praw i swobód, pozostawali ciągle jedynie poddanymi władzy cesarskiej i nie uzyskali pełni podmiotowości w swym kraju.

Parlament japoński uzyskał istotny zakres współuczestnictwa w obszarze stanowienia przepisów prawa. W sprawach finansów publicznych było to w istocie stanowisko kluczowe. Nie od rzeczy będzie tu wspomnieć, że wprowadzone przepisy prawa wyborczego, jak na warunki japońskie, dawały możliwość udziału w życiu publicznym w skali nieznanej dotąd w historii tego kraju.

Przyjęta została zasada kierowania bieżącym i sprawami państwowymi przez ministrów tworzących gabinet i podporządkowanych kierownictwu cesarskiemu. W praktyce, stopniowo bezpośredni udział cesarza w kierowaniu pracami gabinetu słabł, tak jak w podobnych rozwiązaniach europejskich, ale w Japonii nie dojdzie jeszcze przez długi czas do takiego umocnienia pozycji parlamentu by uzyskał on poważniejszy wpływ na funkcjonowanie rządu.

Jakkolwiek zatem trudno o jednoznaczną ocenę tego aktu konstytucyjnego, to powtórzyć należy raz jeszcze, iż dla samej Japonii jego przyjęcie było momentem przełomowym, zamykającym z jednej strony przeszłość, zaś z drugiej strony otwierającym drogę do budowy zmodernizowanego państwa.

THE CONSTITUTION OF THE JAPANESE EMPIRE OF 1889

S u m m a r y

The considerations in the present text are concerned with the Constitution of the Japanese Empire of 1889. The Constitution was granted by the Emperor and in a sense it was the crowning touch of the radical changes in the state caused by the overthrow of the rule of the military aristocracy (shoguns) and the restoration of the emperor's position. The constitution was modelled after the solutions accepted in the constitution of the Kingdom of Prussia of 1851. Hence it was an act that was rather supposed to stabilize the position of the monarch and to leave the most important instruments for ruling the state in his hands. However, it has to be noticed that in the Japanese, or even more broadly speaking, Asian reality the provisions of that act were decidedly tantamount to entering the road to building modern mechanisms of the functioning of the state. From that moment the Emperor's power was not limited in any way, but it received constitutional foundations and in several aspects exercising it required cooperation of the Parliament, Government or judiciary. For the first time the Constitution also guaranteed at least formal equality of the Japanese citizens and it also guaranteed them a catalogue of fundamental civil rights. Connected with gaining (albeit initially on a limited scale) active political rights by a certain group of citizens, these were unprecedented events in the history of Japan. Hence the act, although compared to other European or American provisions of that time it could hardly be considered a document of consequence, was undoubtedly one for its country.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: konstytucja cesarstwa Japonii.

Key words: Constitution of the Japanese Empire.